

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. **I I** Akershus Fylke:
 Tilleggsspørsmål nr. Kråkstad Herad:
 Emne: Transport av høy i Kråkstad Bygdelag:
 Oppskr. av: Peter Berg Skjønhaug Gard:
 (adresse): Kråkstad G.nr. 33 Br.nr. 2.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

Kråkstad prestegjeld og herred har fra den ældste tid ei utpreget jordbruksbygd. - Noen tildels store gårder - 4-500 mål -, men mest middels store - 100 - 300 mål og noen mindre bruk og husmannsplasser.

I siste halvdel av 1800-tallet blev husmannsvesenets levevilkår forbedret og det ga denne form for arbeidshjelp en oppsving. I årene fremover ble mangel på jordlapp møisommelig, av mann, kone og barn, ryddet og tillagt de husmannsplasser som var, eller nye hustufter ryddet. Fra lenger tilbake og i første halvdel av 1800 var vesentlig dyrkningsmåten de såkalte havreskifte - vekselvis tilsådd og brakkland og så naturlig eng (utslåtter). Senere, etterhvert som "nybråttet" tok oppsving i kråkstad, både på gårdene og husmannsplassene, og "utslåtter" og "havnebråter" mere og mere forsvandt, begyndte litt etter litt, skiftesåning av forskjellige kornslag, gjødsling og tillegging av vold med kunsti eng å gjøre seg gjeldende.

Slåtten foregik med ljå - "langorv" og "stutorv". På mindre steder - husmannp. o.s.v. - muligens også med "sjæru" - når de henta fram litt gras mellem "stubbær" og "stein". på de større gårder foregik ofte slåtten ved såkaldt "dovning". Man kom sammen fra hele nabolaget

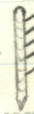
2
Se vedheftet foto.

Hjemmel Kråkstadboka.

Utlånt film fra Östby gård. Gårbr. Svend Östby.

---- Den første slåmaskin kom antagelig i bruk i Kråkstad omkring 1870-åra. (Helt tidfestet år kan ikke oppgis.) Min far Julius Berg født 1846, fortalte, at min bestefar kirkesanger Berg, født 1816, var med på å kjøpte en av de første slåmaskiner her i bygden.

Disse slåmaskiner var av utenlandsk fabrikat og der siges, at det var noen tunge uhåndterlige "best" av maskiner, men dette bedret seg jo etter hvert. -----

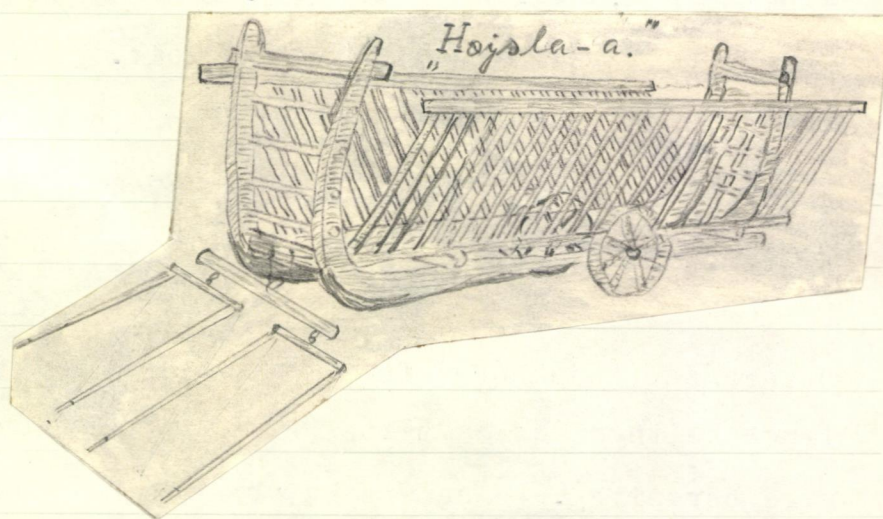
Höyet blev "breid" - (sprett utover) - med rive (rakerive). -- Ofte utført av "kvindfolka". Og når höyet var halvtørt lagt opp i "såter"- større og mindre hauger for senere spredning og innkjøring eller innbæring. Omkring 70 - 80-åra var "hersjing" tatt i bruk. Man hadde god råd på "raieskog" og til hersjing blev brukt de såkaldte "rakrakkær" - grove stolper iplugget trepinner med ca. 1/2 alens mellemrum - en 5-6 stykker oppover stolpen. En 5-6 av disse stolper eller "rakrakkær" blev stauret ned i jorden i rett linje med ca. 2 m. mellemrom, så blev der lagt smekre trestenger

571

"raier" på trepluggene og höyet hengt jevnt utover

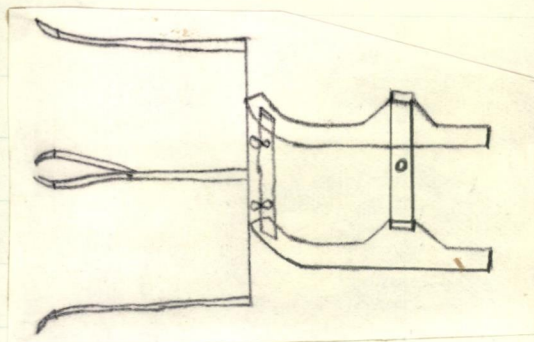
disse stenger. Hengningen av höyet foregik vesentlig med bare hendene, da höyet måtte henges på jvent og i passe tykt lag skulle det bli god tørk på "hersjen".

Disse tørkematerialer kunne jo transporteres og settes opp hvorsom helst, så noen større transport av höyet i første omgang blev det jo ikke. Kun i enkelte tilfeller hvor der fremdeles var noe "utslått" eller hakkeslått og hvor tørkeplassen var ugunsti blev graset transportert frem i åpent lende. Dette foregik da som regel med hest og "höyslae", "höykjerre" eller 4-hjuls höyvogn eller "höyslae" som denne redskap ofte fremdeles blir benevent. Etterhvert blev "raiene" avløst ved kjærede hampeliner til hersjingen, for igjen og avløses av ståltråd. -- Den såkaldte "höyslae" - se risset av dette kjöreredskap.--

-- Var det eneste kjöreredskap, som var i bruk til höytransport i Kråkstad helt til ca. 1870-75 siger min hjemmelsmann forhenværende kranfører og småbruker Sigvart kråkås f.20/5 1855. Han var småbruker i Kråkstad. Etter den tid begyndte 4-hjulsvogne å komme i bruk. Til denne "höyslae" -eller på bygdemålet-"höysla-a" - brukte man to hester. Tækordningen var löse "sjeker" eller "Skokler", som man kaller disse -se risset.

Kråkås siger, at enkelte også laget til en såkaldt "stutting" foran på "höysla-aen". Denne måtte da være bevegelig og festet til "sla-an" ved en bolt og måtte da selvfølgelig ha faste "sjeker" eller drag. Se risset.

Trulig er denne trekkanordning kommet til litt senere Og er brukt der hvor det var noe bedre og jevnere vei-forhold. Antagelig en forløper for firehjulsvogna.

Firehjulshøyvogna eller "höysla-an" er en vogn med 2 hjul og hekker påhektet en såkaldt "forstilling - drag, aksling med 2 hjul. Høyvogna og forstillinga er koblet ved en sterk jernbolt. jernbolten er festet i forstillinga og "höyslaen" (høyvogna) er huket fast på forstillinga ved et gjennomhullet tvertre i forennen på "höysla-an" den såkaldte "hölloko".

På de eldste av disse kjöreredskaper var gjerne dragene ("sjekene") festet fast (stift) til forstillingsakslingen og da måtte "höllokoa" i "höysla-an" være bevegelig. De senere høyvogner og de som brukes ~~er~~ idag er som regel "lokoa" fast og da er draget festet til forstillingsakslingen med bevegelige gangjern.

Disse kjöreredskaper blev også brukt ved innkjöring av tört høy og den sist beskrevne höivogna brukes til høytransport idag i Kråkstad og da som regel forspendt en hest. Enkelte steder er nu muligens traktor med tilhenger tatt i bruk ved siden av.

På husmannsplassene foregik nok høytransporten

Ofte, forikke å si det meste ved borer på ryggen. En var oftest henvist til å få gjort dette arbeide i hvilestundene eller kone og barn måtte greie å få høiet i hus eller stakk. Man brukte da som regel et såkaldt "jöringstaug" - hampetaug med rennelökke kallet "hæle" (stavet med tykk l) .I eldste tid var denne "hæle" laget av tre - en böiet viukvist, som ble festet i den ene ende av tauget. Senere blev også denne "hæle" laget av jern. I de eldst tider var ofte tauget laget av lær. Råbarket oksehud - ælghud eller lignende. Huden skåret opp i tommebrede strimler som senere blev tvinnet, så det fik form som et taug.

Tauget blev lagt på bakken og høiet stablet og pakket på i en ca. 1-1/2 meters bredde. Dette måtte gjøres nøiaktig så höybören blev fast og god og hang godt sammen. Størrelsen på höybören varierte etter som bærekaren var stor å sterk til. Når höybören var ferdipakket førte man ennen på tauget igjennem den för omtalte "hælelökke" og strammet til så hart man kunne.

Knytingen av tauget foregik med etpar halvstikk om de fremstående enner på "hæla". Denne form for knyting av tauget var lett å få löst opp igjen. ~~Denne~~ Tauget måtte være så langt at man fikk en fri taugenne å bære i. Den fri taugenne stakk man bare under og attet igjennem "hælelökka" og knytingen holt. ---

 Var transportkaren alene måtte han tilpasse höybören slik så han klarte å slange den på rygg alene. Hadde han hjelp tok denne et löftetak i höybören på den motsatte side. Stundom blev höyet båret ihus på bæregrind. Den hadde form som en stige med håndtak og bærestropper i begge enner. Bærestroppene la man over skuldrene. Her måtte man da være to til å bære.

Og ofte bar kone og barn ihus höyet ved hjelp av et laken eller dertil brukt klæde, siger min hjemmelsmann Kråkås . De fire hjørner på klædet da - etter at höyet var pakket på- knytt sammen og armen stukket under og bören slengt på ryggen. Denne form for transport var ofte i den tiden ikke så dum, da höyet ofte var smått og vanskelig å få med seg og alt skulle tas vare på, siger hjemmelsmannen.

~~En~~ I den senere til foregår all höitran-
sport i Kråkstad med hest, Også på husmannsplassene, som fremdeles er ibruk som husmannsplasser. - Enten ved lånt hest og höyvogn fremme på gården eller ved leiet hest. Bennestang var brukt og brukes den dag i dag som gjöringsmiddel for hestelass av höy.

Bennestangen er av tre - en 2 a 4 m. lang og hjettingstropp i begge enner. Bakstroppen som regel forskynt med en krok, som blir hektet under sprettene i "höysla-an" (höyvogna). Foran er gjerne kroken festet i "höysla-ans" forkarm og bennestangens forstrop (forlekk) hukes på her først för benningen eller tilstrammingen begynner.

Da Kråkstad bygd er en utpreget flatbygd, har der neppe været brukt noen andre transportmidler av höy her. Muligens i gammel tid höygrind på tresko-ning hvor der har været stubb og stein og dårlige vei-forhold. Transport av höy med klövhest har neppe været brukt her, i såfald er det langt tilbake i tiden.

Skjönhaug i Kråkstad 8/5 -47.

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

adr. NORSK FOLKEMUSEUM

BYGDØY

571